

то и селянина, което несъмнено не е без значение, а причината, която довежда до жанровата трансформация „цикъл разкази“. Мисля, че имаме основания да смятаме, че тя е в известен смисъл компенсаторна. Йовков чувствава, че героите на Антимовския хан не могат да олицетворяват идеята, както това е в „Старопланински легенди“, липсва за това една елементарна предпоставка, задължителна за реалиста Йовков — дистанцията на легендата. И тогава той стига до мисълта, че би могъл да я компенсира с една цикличност, която наред с пряката си функция — да покаже човешките съдби свързани в един общ възел, при това около една основна тема на творчеството му — любовта, разкрива възможност за общо символизирание на идеята, този път не чрез отделния герой и не за отделния герой, а за живота в цялост. Изказаното е, разбира се, хипотеза, но струва ми се, не съвсем безпочвена. Би могло Йовков изобщо да не го е съзнавал, но това не отменя възможността да се е насочил натам, воден от найсточивия глас на своята несъмнено силна творческа интуиция. Така или иначе резултатът е оказал необратимо въздействие върху по-нататъшното развитие на Йовков, довело го до „Ако можеха да говорят“, където той отново проявява интерес към случката, но не за да прехвърли изцяло върху нея творческото си внимание, а за да го поделително между нея и героя. По този начин големият разказвач отдава истинско значение на нещо трето — на живота в неговата цялост, в неговия земен, човешки и философски смисъл. Това проникателно е доловено и поетично изразено от автора на „Традиции и жанр“: Там всичко върви успокоено и величествено и в привидната си вота и равен ритъм празнично звучи мелодията на осъществено единение между природа и човек, на неповторимия, скромно, но човешки изживяв миг, който не носи знака на изключителното, но е безлязан с красота и обич“ (с. 258).

Разбира се, подходът към изследване жанровия развой на разказа, определен от автора като движение от фрагментност към монолитност, би могъл да бъде упрекуват и за известно неудовство, което създава с неразграничаването на формалните и съдържателни структури на жанра. Това неудобство се компенсира обаче с единство, монотематичност и цялостност на изследването, което полетът на талантиливата аналитична мисъл на изследователя довежда до несъмнено ценни резултати за науката.

Георги Гетов

СОЦИАЛИСТИЧЕСКАЯ ЛИТЕРАТУРА И СОВРЕМЕННЫЙ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ПРОЦЕСС ОТ А. И. ОВЧАРЕНКО

Издание второе, переработанное и дополненное.
Современник, М., 1973. 496 с.

Съветското литературознание отдавна се утвърди като водеща наука. Това се дължи на смелите творчески дирения, които социалистическото общество подготви и осъществи. Още с първите си прояви, независимо от допуснатите грешки, марксистическото литературознание натрупа опит и създаде традиция, без които днешните успехи не биха били възможни. Нещо повече, в книгите и статите на някои западни литературоведи често прозират идеи, началото на които е именно в съветското литературознание от този ранен период.

Литературознанието получи своята жизненост и перспективи от социалистическата литература, чието развитие обобщава. Историята на литературната наука потвърждава изводите, че най-видните теоретици на литературната наука са били изразители не на литературата изобщо, а на определено исторически възходящо направление в нея. Потвърждение на казаното е делото на Аристотел, на Боало, на Лесинг, на Чернишевски и др. А марксистическото литературознание има на свое разположение пролетарската литература на миналото, съвременната социалистическа реалистична литература. Огромно богатство, което не може да не обуслови възхода на литературознанието.

Трудът на А. И. Овчаренко е следствие на традициите и опита на съветската литература и литературознание и в същото време е показател за интензивната работа на теоретическата мисъл на съветските литературоведи. Той има и това преимущество, че се появява в години на дръзки и многостранни методологически дирения и на демонстрация на принципите на взаимноизключващи се школи. И със самата си поза и е защитата, и разработка на принципи, важни за изясняване на бъдещето на изкуството и на литературната наука.

Изследователската задача на автора, както проследява още от наслова на книгата, е съсредоточена в изясняване на мястото и значението на социалистическата литература в съвременния литературен процес. И затова разговорът не може да бъде сведен само до проблематиката, без да се навлезе в методологията, към която се придържа той, и особено важно е да се проследи материалът, на основата на който е осмислено мястото на социалистическия реализъм и на литературознанието. Още

тук може да се отбележи, че социалистическата литература, на която той се опира, превръща труда му в теория на съвременното изкуство, значението на който е преди всичко в изтъкване на новаторството на социалистическата и главно на светската художествена литература като исторически възникнало ново изкуство.

Трудът на Овчаренко е резултат на многогодишни наблюдения, безспорна е връзката му с предишните публикации на автора и особено с книгата му „Социалистическият реализъм и съвременният литературен процес“ (1968).

Съдържанието на книгата е съсредоточено около две основни проблеми: социалистическия реализъм и литературознанието като наука за него (композицията не е свързана с посоченото разделение). Именно тук е очевиден единият замисъл, от който са подготвени и изложението, и изводите. Навсякъде из текста вниманието е съсредоточено около постиженията и проблемите на социалистическия реализъм и произтичащите от неговото развитие задачи на литературознанието, а и на самата литература. От своя страна посочената особеност води до постановката на нови проблеми и до престоящи задачи. Не всички засегнати проблеми са окончателно решени, но самата им постановка е несъмнен принос за литературната наука. В потвърждение на последната особеност на книгата заслужава внимание постановката за перспективите на социалистическата литература утре. В редица абзаци се набелязват взаимоотношенията на националните литератури, бъдещето на които е несъмнено социалистическо и ще се характеризира с интернационално сближение (с. 339). Тук вече светското литературознание навлиза в теоретическото осветляване на постановката на Ленин за интернационалната демократическа литература и култура.

Още от първите страници прави впечатление полемичната насоченост на книгата. И това е естествено, когато се защитават принципи и ценности, в значимостта на които литературоведът е убеден. Но не само в това са особеностите на книгата. Тя може да остави впечатление, че в нея превес са взели писмата, беседата и полемичната статия. В действителност тя е в не по-малка степен теория, доколкото води до изводи за същността на изкуството и до очертаване на ония области, които изискват действена изследователска намеса. Полемичността обаче е подчинена на „честно търсене на истината“, на „оная истина, която прави човека действително свободен, духовно и физически красив, истински щастлив“. Освен това полемиката с американските съветолози се превръща в разговор по въпросите на етиката на съвременния учен.

Статията — глава „Спор за човека“ — е увод в проблематиката на книгата. В известен смисъл тя има програмно значение. Сам Овчаренко посочва, че една от решаващите особености на епохата е могъщата борба на различни, често пъти несъвместими възгледи за човека, за неговото призвание и за неговите перспективи. Художествената литература е хуманитарно изкуство и не може да не участва в борбата за човека. Мнозина философи и литературоведи на Запад (Рихард Ф. Беренд, Вилхелм Емрих, А. Вебер, К. Ясперс и др.) утвърждават една погрешна и твърде абстрактна представа за човека, разглеждайки го като „зло животно“, не допускат възможността от „прогрес на човешката същност“, защитават възгледа за „крайната обособеност на индивида“. При това те имат пред вид човека на буржоазното общество, т. е. този, който е създаване на буржоазните обществени отношения и който вече отива в небитието, защото там го отправя историческото развитие. Но вместо да отрекат именно този представител на буржоазното общество, те отричат човека изобщо. Този спекулативен подход по принцип е отхвърлен от Маркс и Енгелс в „Светото семейство“, които на мястото на човека изобщо поставят конкретно-историческия човек, разбиран като съвкупност от обществени отношения. Те изтъкват като качество на човека на социалистическото общество „действителната колективност“, която възвръща човешката същност на „обезчовечения от капитализма човек“.

Ограниченият възглед на буржоазните философи и особено твърдението, че „ще остане като неизменно съдържание проблематическата, драматичната и трагичната основа на човешкия живот“, оспорва и прогреса на литературата. На практика това означава, че драматургията ще се движи в пределите на традиционната трагедия, драма и комедия, без да е в състояние да създаде нови литературни форми. А те вече са създадени. Една част от драматическите произведения, наричани сега документална драма, които разработват прояви от живота на Ленин, на Димитров и др., са изградени върху великото и героичното в дейността на човека-комунист. Тази драма може да бъде наричана героична, в нея е навлязло прекрасното, тя съдържа ново естетическо отношение към действителността.

Принципна конкретизация на проблемата за човека е втората глава „Социалистически реализъм или „модерност“. Тя е подсказана не само от полемиката с чехословашките литературоведи, но и от дълга на учения „да обясни най-дълбоката същност на процесите, характерни за развитието на изкуството в нашата епоха“. Още

повече, че категориите на науката и на естетиката не остават неизменни.

Овчаренко излиза от мисълта на К. Федин, разработена по-късно от Щербина, че социалистическият реализъм в същност е творчеството на Горки, на Маяковски, на Шолохов и др. С това той оборва необоснованите твърдения, че „социалистическият реализъм“ е приумица на политиките. Отхвърля обвинението, че е „плоско правдоподобие“, защото е реализъм, че е механичен резултат от „диктата на действителността“, не приема и критиката на неговите противници, които създават концепции, като се опират само на вкусовете на отделни читателски групи. В замяна на това защитава гледището за планетарност на социалистическия реализъм.

С достатъчно факти Овчаренко посочва, че „модернизъм“ се разбира различно и от собственици му адепти, че модернизмът не съществува като цялостно явление, след което съсредоточава вниманието върху главното: привържениците на „модерността“ изтъкват нейното новаторство и от тази позиция водят отрицанието на социалистическия реализъм. Естествено е да се изтъкне фактът, че именно социалистическият реализъм е исторически новаторско изкуство, защото възниква и съществува като изкуство на ново човешко общество. Неговото новаторство обаче не може да се свежда до използваните похвати, средства или условност. При това откритията, за които претендират модерните, не са само тяхно достойние и постижение. Те само са довели до по-крайна проява средствата, отдавна познати на изкуството. И Овчаренко достига до важния извод: „човекът, който се отличава от животното и се движи в реалното бъдеще“, а това е човекът на „социалистическото общество, е критерият, който позволява да бъде различено действителното новаторство от подновеното старо (с. 63). Тази постановка изисква да се говори за открития в областта на мислите и чувствата на новия човек. Отново навлизаме в област, която изисква детайлна разработка, следователно и усиления на мнозина литературоведи.

Великата октомврийска революция осигури условия за появата и утвърждаването на новия човек като исторически тип. Появи се и нова концепция за него. А с неговото художествено откритие възниква и новото изкуство. Третата глава „Социалистическият реализъм и съвременният литературен процес“ изследва пътищата, по които са дошли новите принципи на художествено отражение на действителността. Тази глава, която е най-обширна, поставя редица принципи важни положения в основата на теорията на социалистическия реализъм. Наистина те не са поднесени сега за първи път и авторството за това не принадлежи на Овчаренко, но не-

говите съображения са важни и не могат да се отминават. Разглеждано е съотношението на понятията социалистическо изкуство и социалистически реализъм. Те не са синоними. Първостепенно значение е отредено на същността на социалистическия реализъм. И това се обяснява с непрестанно нарастващия интерес към неговите постижения и особености. И привържениците, и отрицателите му в еднаква степен се интересуват от следните въпроси: свързана ли е революцията в изкуството с реализма? Придобил ли е социалистическият реализъм характер на международно явление и др. Неслучайно критиците на социалистическия реализъм „обосновават“ отрицанието му с тезата, че реализмът е изживял времето си. Не са изключени и троцкистки мислещите литературоведи, които проповядват невъзможността на социалистическата култура и изкуство преди победата на пролетариата в световен мащаб. Многобройните факти, поднесени достатъчно убедително, създават възможност да се разбере какво широко място е зела в редица страни мисълта за социалистическия реализъм, станал международно явление.

Понятието социалистически реализъм за Овчаренко означава естетическата система на изкуството на новия свят и в същото време — художествен метод. И наистина социалистическият реализъм е и литературно направление, и художествен метод, без това да означава, че се отхвърля наличието на произведения в литературите на социалистическите страни, които използват естетиката и художествения арсенал на романтизма.

Социалистическият реализъм е изкуство на едно ново общество, но не възниква от нищо. Той е подготвен не само от обществено развитие, а и от литературата. В една или друга степен той влиза във взаимодействие с модернизма, с романтизма, с критическия реализъм, с пролетарската литература. И затова можем да се съгласим с автора, че е необходимо да бъде проучено значението на пролетарската литература като предходник и начало на социалистическия реализъм. Още повече, че тя има на свое разположение литературата на чартистите, на Парижката комуна, както и пролетарската литература на редица страни.

Съотношението между понятията социалистическо изкуство и социалистически реализъм изисква определение на понятието художествен метод. Според Овчаренко художественият метод се проявява в единството на художествените форми и тяхната дълбока връзка със съдържанието и с цялото развитие на действителността (с. 188). Следователно методът се проявява във всички страни на художественото произведение и затова особеностите на литератур-

ното произведение не можем да търсим с успех в отделно взети страни на литературата или на отделното произведение.

От особена важност е да се установи съществуват ли в социалистическите литератури други методи и направления освен социалистическия реализъм. Отговорът на този въпрос започва с определение на реализма. А. Овчаренко отхвърля погрешното разбиране на реализма като „плоско правдоподобие“ и посочва мястото на условността и в естетиката на реализма. Тук вече той не може да отмени известната постановка, дадена от Чернишевски, според която изкуството отразява живота „във формите на самия живот“. Тази формула има своите отрицатели, защото в нея виждат утвърждаване на средствата на стария реализъм. Но Чернишевски не я свежда до похватите, средствата и формите, въпреки че те не могат да бъдат откъснати от нея. Фантастиката, гротеската, условността, иносказанието и деформацията могат да имат и реалистични форми. Реализмът не е мислим без историческа конкретност и без правдивост на детайлите. Те обаче се проявяват своеобразно както в отделните жанрове, така също и в творческия почерк на авторите. Писателят може да се откаже от едни и да търси по-изразителни форми на тяхната проява. Б. Брехт не създава историческата конкретност с чисто външни детайли, а със самия начин на мислене и на чувстване, като изразява мащабно мислите и чувствата на хората.

Така изложението достига до въпроса за типове социалистически реализъм и за неговите модификации. Заслужава внимание гледището за преходните форми и етапи към социалистическия реализъм, на каквито етапи се намират писатели като Хемингвей и др. Все пак е нужна по-голяма широта на постановката за критическия реализъм. Изкуството на XIX в., което се създава според принципите на реалистичната естетика, не може да бъде само критически реализъм. Фактите показват, че реализмът е по-сложен и по-разнообразен.

Съществена се оказва и проблемата за романтизма в социалистическото (съответно в съветското) изкуство. Овчаренко отхвърля метафизическите възгледи за романтизма, които все още се срещат, и изразява мисълта, че романтизмът е „комплексно“, сложно явление. Без да се спираме на определението на романтизма, ще разгледаме възгледите на Овчаренко за съотношението романтизъм—социалистически реализъм. Поетите-социалисти са създали романтични произведения (Багрицки, Бабел, Артьом Весёлов, Александър Грин, Е. Межелайтис), с което вече са отговорили утвърдително на въпроса за съществуването на романтизма наред със социалистическия реализъм. Въпросът сега изисква друг отговор:

може ли романтизмът наред със социалистическия реализъм да бъде методът и направлението, които са исторически необходими за създаване на изкуството на социалистическото общество. Ако той не съществува само по силата на наследената традиция, която ще се изживее, в каква степен ще има значение и носи ли качество, което го разграничава от романтизма на миналото столетие. А. Грин е изтъкнат като романтик, който не цели да избяга от действителността, а да се извиси над нея, да увлече хората в света на красотата. С примера на А. Грин Овчаренко потвърждава наличието на романтизъм (като метод) в социалистическата литература. И все пак читателят се запита: няма в социалистическата действителност не съществува красота, та писателят трябва да увлича читателите си и да ги извисява над нея. Само желанието на автора да изпревари днешното състояние може да обясни увлечението по такъв романтизъм.

Романтизмът е многообразен, както и реализмът. Поради това явлението следва да се обхване в неговата сложност, а не в теоретическото му еднообразие и единство. Това е подтикнало Овчаренко да говори за съществуване на романтизма като преходно явление, особено на ранния етап. Но веднага възниква въпросът: преходно явление ли е и само на ранния етап ли съществува? Романтизмът е свързан и съществува в цялото пролетарско творчество (при чартистите, в поезията на Парижката комуна и др.). По-интересна е другата постановка за изстраването на романтизма от социалистическия реализъм (с. 224). Пример за такова изстраване на романтизма от социалистическия реализъм е творчеството на Е. Межелайтис. Тази постановка се нуждае от по-детайлна разработка. Тя е от значение и за българското литературознание, защото може да ни въведе по-пълно и точно в своеобразието на творчеството на Хр. Смирненски.

Приема се, че романтиката и романтичното в литературата могат да бъдат отразени и реалистически, и романтически, и даже претопени едно в друго, както е в произведението на А. Довженко „Щоре“. Това е станало причина Довженко да бъде определен в едни произведения като романтик-реалист, в други като реалист-романтик, а в трети само като романтик. И литературата предлага все повече и повече факти (например А. Гуляшки), които доказват, че романтиката и романтичното идат от предмета на литературата и че социалистическият реализъм има естетически многообразен предмет.

Изразеното становище, че реализмът, критическият реализъм, романтизмът се отличават с ново качество, не може да се оспорва. Но твърдението, че критическият реализъм и романтизмът прерастват (не

всякога, разбира се) в социалистически реализъм изисква примери от творчеството на много автори, за да се разкрие един от пътищата на възникване на социалистическия реализъм. Все пак този аспект отвежда към една връзка, чието начало е в миналото.

Партийността като основа на социалистическия реализъм също се е оказала в центъра на разискванията. Твърдението на Б. Сучков за безкласовата основа на социалистическия реализъм е отхвърлено изцяло. А. И. Овчаренко е на мнение, че цялото изкуство е партийно и партийността не е мислима без класова определеност на писателя. Противниците на социалистическия реализъм се опитват да му нанесат поражение с тезите за „общочовешки критерии“, за „световните стандарти“. Естествено е съветският литературовед да ни върне към принципите за народност и партийност.

Проблемата за народност на изкуството е породила разномислие, защото е комплексна. Овчаренко се присъединява към гледището на Ю. Барабаш, за когото народността е естетическо качество, създадено като продължение на духа на народното творчество. Безспорно, народността е естетическо своеобразие. Сега обаче е от значение да се изясни за народност или за народен характер на изкуството ще се говори. При наличието на социалистическа нация не е перспективно да се говори за народност (т. е. за население). Наистина в съветското литературознание тази проблема е съществена, защото литературата е многонационална, отделните народности все още трябва да разгръщат и изживяват духовното си богатство. В същото време в СССР е създадена исторически нова човешка общност, наречена съветски народ. Именно във връзка с нея се оказва необходимо да се изследва народният характер на литературата и съотношението на принципите народен и партийен характер на изкуството. Партийността е обяснена като висш израз на народността. И не може да не бъде така, защото в друг случай ще се допусне противоречие на народни и партийни интереси.

На критика са подложени твърденията на „светолозите“, че партийността осъжда литературознанието и литературата на еднообразие. Даденото определение на партийността: като позиция, възглед за света, свързан с една или друга класа, е общо и се нуждае от конкретизация. Под него биха се подписали и противниците на социалистическото изкуство. Противниците на социалистическото изкуство също не са безпартийни, а само буржоазно партийни. Това Овчаренко посочва по категоричен начин. Социалистическата партийност е неприемлива за тях не защото защитава класови интереси, а защото по своята дълбока същност води до създаване на

нов тип изкуство, свободно от литературен анархизъм и карьеризъм, с други цели и функции, осигуряваща свободата на художника, на писателя и др.

За какво ново качество на литературата може да става дума във връзка с партийността? В борбата за преустройство на света партийността като класова позиция изпълва художествената литература с ново съдържание. Това означава, че литературата не е мислима без открителство. Тя не илюстрира партийните документи, а от самата действителност извлича явления със социалистически характер, в което е несъмнената ѝ значимост като изкуство и като познание. Новаторството в съдържанието неизбежно изисква и обуславя новаторството на формата. Именно затова социалистическата партийност е необходимо условие за възхода на художествената литература, която е нужна на социалистическото общество като изкуство, а не като сурогат. Тя ни запознава с типичния характер в социалистическото общество, а не с „емблеми“ или „монументи“, въпреки че литературата има право и на това, тъй като е изкуство.

*

Проблемите на литературознанието са обхванати с оглед на тяхната принципа важност за изкуството на социалистическия реализъм. Достатъчно страници са посветени на етапите на развитие на социалистическия реализъм, на документалното начало в литературата, на методите на литературознанието: сравнителни, семантични, структурни и други проучвания.

Особено внимание литературоведите отделят на сравнителното изследване на изкуството. Водени от методологическите позиции, литературоведите понякога се движат в две крайности: от пълното отрицание до апологетичното утвърждаване на сравнителното проучване. А. И. Овчаренко изхожда от несъмнената истина, че превъзходството на социалистическото литературознание над компаративистите е очевидно, но без да отхвърля сравнителното изследване. Той преразглежда значението на авторизмания като доказателство, следователно и като метод на литературознанието. Литературоведът не го отрича по принцип, но не му придава и господстващо положение, както е в трудовете на отделни автори. За него е несъмнено ясно, че един писател може да се увлича от творчеството на Балзак и да не изпитва неговото непосредствено влияние в естетическите си възгледи, и, обратно, да твърди, че е повлиян от даден автор, а да се окаже под неговото въздействие. Именно поради това влиянието между писателите не трябва да се свежда само до усвояването на художественото майсторство. Литературните

влияния и взаимодействия са по-разнообразни, а в съвременните условия могат да бъдат разглеждани и в друг аспект. Те могат да се изразят в идеен спор с писател с противоположни разбирания.

Горки вероятно се е повлиял от Ботевото стихотворение „На прощаване“, от романа на Т. Еж (Зигмунд Фортунат Милковски) „На размъване“ и от създадения в него образ на баба Мокра, от отношението на Гюте към майката, но не е подражавал на тези автори. Въздействието по-скоро е подготвено от състоянието на литературата, създава интереса на Горки към определена проблематика. Следователно въздействието се дължи на обществото, но е пречупено през литературата.

Горки е спорил с Достоевски, с Чернишевски, с Толстой. С Достоевски и Толстой той полемизира в идеен план, в областта на светогледа, а с Чернишевски — по отношение на художественото майсторство. В този смисъл литературното влияние не е пасивно продължение на предходниците. Принципно важен аспект на литературните влияния (за съветското литературознание) е взаимовръзката на руските писатели с творчеството на писателите от Средна Азия. Руските писатели са влияели на средноазиатските, но и сами са изпитвали тяхното влияние (Н. Тихонов, В. Луговски, който подчертава, че те са му дали твърде много). Изследването на тази връзка и на това взаимообогатяване ще доведе до разкриване на закономерности в развитието на социалистическата литература като изкуство на новото общество, до открояване на интернационалното и своеобразно.

*

Трудът на А. И. Овчаренко е сериозно постижение в съвременното литературознание. Диалогът се води на световно равнище. Обсъждат се проблеми, които са в центъра на проучванията на литературоведите от всички страни. Доказателственият материал е с международна широта и значимост. Овчаренко се позовава на трудове и произведения на американски, на латиноамерикански, на японски, немски и учени от други страни¹ и достига до сериозни изводи. Не само много автори са обхванати, но и твърде разнородни проблеми са засегнати. Изложена е не само проблематиката, но са набелязани и аспектите на нейното проучване. В труда на Овчаренко са изразени преценки на убе-

¹ Овчаренко използва опита на български поети и писатели като: Хр. Ботев, Хр. Смирненски, Д. Полянов, Л. Стоянов, Д. Димов, както и на литературоведите: Т. Павлов, П. Зарев, В. Колевски, К. Генев и др.

дителни или необедителни гледища, поради което той може да бъде разглеждан и като своеобразна рецензия на основните литературоведчески прояви, сред които и много български.

Достигнатото от Овчаренко и други съветски литературоведи изисква да бъде продължено и задълбочено с проучвания на разглежданите в книгата оригинални явления в социалистическото изкуство на първо място на социалистическия реализъм, както той продължава да се извива в съвременното творчество, с което още по-убедително ще бъдат утвърдени преимуществата на социалистическия реализъм като нов тип изкуство.

Никола Г. Николов

ВЕСЕЛИН ХАНЧЕВ. ИЗБРАННЫЕ СТИХОТВОРЕНИЯ

Изд. София-Пресс, С., 1974. 152 с.

Составител, переводчик и автор предисловия
Алберт Опульский

Поетическият свят на Ханчев бързо запленя не само нашия, но и световния читател. Само няколко години след смъртта на поета (1966) стиховете му се пресътворяват на съответните езици във всички социалистически страни. Лирическият герой на Ханчев протегори и на английски, френски, испански, италиански, немски и други световни езици.

Сред десетките сборници на чужди езици изданието на руски език е най-представителното. То включва не само най-голям брой творби, но и най-ярките му произведения от познатите ни стихосбирки: от ранните лирически стихотворения на юношата-поет до забележителната зрелост на поета.

Предговорът, както и хронологическата подредба на подбраните стихове позволяват на читателя и специалиста да вникнат отблизо в съкровения свят на нежния лирик, да почувствуват неговото своеобразие и да съдят за цялостния му облик, за неговите специфични търсения, неповторима поетика и възходяща творческа еволюция.

Алберт Опулски е вложил изключителна топлина, много обич, усет и талант, за да зазвучи плавно, на бубав руски език, поетическото слово на Ханчев. Живял години наред с Ханчевото мислене, образност и световъзприемане, преводачът се домогва до оригиналния му художествен изказ. Нещо повече: в творби като „Ложи в Монмартр“, „Молитва към революцията“